

Az újabbak közül: Marburg, Roussier, Funke, Busby, Burney, Forkel 's a' t.

Róthkrepf Gábor.

2.

Nemes Tolna Vármegyének Topographiai leírása.

Tolna Vármegye, mellynek itt csak rövid leírását adhatom, tökéletesebb kidolgozását különös kiadásra szánván; Hazánknak Dunán túlvaló részében, az Egyenlítőtől éjszak felé, negyven hat és negyven hét gradus közt fekszik, 's a' Budai déli lineától nyugotra ötvenedik első pörcczenetig terjed. Határos, éjszokról Fejér Vármegyével és Veszprém' egy részével. Nyugotról Somogygal. Délről Baranyával. Keletről az országos Duna választja el Pest és Bács Vármegyéktől.

Legnagyobb hossza, Fejér Vármegyétől Baranya Vármegyéig a' Postaút' mentében, vagy is Földvártól Bátáig, tizenkét mértföldet foglal magában. Szélessége változó; hol hat, majd hét, némelly helyen nyolcz mértföldet is meghalad. Területe hatvan négy négyszegü mértföldet, az az 853333 urbariál holdat tart magában, két Posonyi mérőt egy holdra számlálván.

Tolna Vármegye négy Járásra vagyon felosztva: Földvárira, Simonytornyaira, Völgységire és Dombóvárira.

Földvári Járás.

Ez a' Járás a' Duna és Sárviz között Fejér Vármegyétől Baranya Vármegyéig nyúlik el. Ró-

náját néhol dombok vályák fel. A' Szekszárdi legmagosabb hegye. Helyelközzel folyó homokra is található benne. Királyi városa nincs. Mezővárosai a' Duna mentében vannak, 's következők :

1. Földvár. A' Duna jobb partján róna és homokos földön fekszik, határos Fejér Vármegyével, hajdan Apátság volt: most az Oskolák' fundusa. A' Duna felől hegyek kerítik, mellyek borággal vannak beültetve. Évenként szapora lépésekkel nagyobbodik. Sok díszes épületein kívül ajánlja magát Sóhivatallal, Postaállással, Patikával, és három Normális oskolával. A' Kapisztrán Atyáknak is vagon itt derék Klastromok. Az Uradalmi Tisztségnek is lakást ad, a' házak száma 1569. A' lakosok contractuálisták 's 8408 lélekre mennek, többnyire Magyarok, élnek benne kevés Németek és Tótok is. Rácok is vannak kebelében. Religiojokra nézve Katholikusok és nemegyesült Görögök. Földgyeiket szabadon adhatták és vehetik. Mindenből csak tizedet adnak. A' szántásvetésen kívül Mesterségek, kereskedés, lovakkal való hajóvontatás forrása élelmőknek. Esztendőnként esik benne elég nagy négy országos és két heti vásár. Kikötővel is bír és szabados révvél. A' Dunán elég malma vagon. Fát a' szomszéd sziget ad neki. Huszonöt évek előtt egy nagy darab haszontalan homok föld a' lakosok közt folosztatván, most hasznos és kellemes erdővé lett, 's kinek kinek tulajdona.

2. Paks, Földvártól, délnek, három órányira a' Duna jobb partján fekszik. Helyhezete igen kellemetes. Keletről a' Duna nyalogattya partjait, szaggattya is. Nyugotról és éjszokról meneteles szőlőhegyei, mellyek feles számmal vannak és jó bort teremnek, környékezik. Délről folyó homokja 's legelője keríti. Eredetén az őszkor' homálya ül. Régenten, mint a' földalatti jelek bizonyították, várának is kellett lenni. A' catholicus Templom' szomszédságában nem szinte régen találták fel azt

a' kutat, melly benne volt. Ez tele volt nagy kövekkel hányva. Most jó vízzel bőves. Több Urai vannak Paksnak, kik mind ama' régi híres Zeme-re Mihálynak örökösei, ki 1500. Esztendőben, első Ferdinand alatt Horvát országban, Békes, Bihar, Fejér, Pest, Szabolcs és Tolna Vármegyékben terjedt jószágokat szerzett, 's ezen birtokoknak fejévé Paksot tette; honnan Prédikátumát is nyerte. Díszeskedik ez a' Mezőváros Póstaállással, Patikával, több szép fel és al házakkal. Lakosai Magyarok, Németek és Izraeliták. Vallásokra többnyire Katholikusok, részént Evangélikusok és Reformatusok, majd Zsidók. Mind a' négy Felekezetnek vagyon Temploma, Papja és Oskolája, hol esztendőnként közel hét száz gyermek mind a' két nemből egyetemben a' szükségesekre oktatódik. Vannak benne 860 házak, 94 $\frac{4}{8}$ Szessziók, és öt országos 's két heti vásárok. Szántó földgyei középszerűek, Rétyei számasok és jók 's mellyek eddig minden áradással a' habok alá temetettek, 's csekély hasznot hajtottak, elkészülvén a' köz ügyelet alatt kezdett óriási töltés, szapora petrenczékkel fognak kedveskedni. Legelője is tágos volna, de a' sivatag homok koronként csipdez el belőle, 's pusztítással fenyegeti, van ugyan már gondos előlátással, egy nem megvethető rész a' folyástól, részént tizenkét évek előtt ültetett erdőcskével, hol a' kalánfák szaporán magosra növelkednek, részént szőlő vesszővel elrakva 's megmentve: de mind ezen gondoskodás nem elég még a' homok' területése meggátlására; 's félni lehet, hogy felfalván a' legelőt idővel a' réteket is elönti. Kikötője és szabados réve is vagyon e' városnak, a' Dunán huszon egy malma. Fát a' szomszéd szigetben, mellyet a' ragadó hullámok a' város' fogyasztásával szüntelen nevelnek, elegendőt kap; és ha gát nem vettetik e' rosznak, hol most Paks

áll, idővel hajók hasítják a' habokat. Nádot is még eleget verhet a' szegénység a' Duna öntéseiben; de elkészülvén a' nagy töltés, hűjával leend. A' szántásvetésen, és kézi mesterségeken kívül a' lakosok szőlő mivélésből és lovakkal való hajók' vontatásából élnek. Lakják Paksot mindenestől 6987 lelkek.

3. Tolna. Ez a' Mezőváras Pakstól, délnek a' Duna jobb partyán, három órányira fekszik, és áradáskor félszigetet képez. Partyait a' ragadó habok koronként fogyasztják. Kezdeté az ősz régiség' homályába rejtezik. Egykor Királyi város volt. Tolna Vármegye tőle veszi nevét. Már Sz. István első Királyunk' idejéből említetik, ki elvégezvén a' Pécsváradi Monostornak felszentelését, itt tanakodott az Ország' Főrendeivel. Második Lajos is 1518 esztendőben Országgyűlést tartott benne; hadával pedig 1526-dikban tizenegy nap pihent kebelében. Birtokosa a' Tolnai Festetits Gróf Nemzetség. Az Uraságnak hajdani izre készült palotáján kívül derék épület benne az eltörültetett Barátok klastroma. Roppant Katholikus Szentegyházzal és csak most készült remek Szentháromság' szobrával díszeskedik. Vagyon kikötője és réve. Híres rakodó hely. Az Uradalmi Tisztség lakásán kívül Póstaállással is dicsekszik. Házainak száma 666. Szessziójé 79 $\frac{3}{8}$. Lelkeké pedig 4441. A' lakosok Magyarok és Németek. Vallásokra mind Katholikusok. Jó szántóföldekkel bir. Rétye kevés van. Erdővel bővelkedik. Nádat eleget verhet a' Duna öntéseiben. A' Dunán számos malmai forognak. Négy országos és két héti vásárral bir. A' földmivélésen és Mesterségeken kívül kereskedés, halászat, lovakkal való hajók' vontatása, fuvarozás, és dohány termesztés élelmöknek forrása.

4. Szekszárd. Tolnától egy órányira délnek ama' hegység' éjszakkeleti aljában terül el, mellynek szőlőleve hon-és külföldön olly híres és kapós. Az elő időkben Apátság volt; most az oskolák' jószága. Itt tartya a' Vármegye Gyűléseit abban a' palotában, mellyben régenten az Apátur lakozék. Sok szép épületekkel gazdag. A' katolikus Templom nagyságával és ékességével a' környék' minden Templomait megelőzi. Derék épület a' Normális oskola ház is a' Templom és a' Vármegyeháza között. Az Uradalmi Tisztek' lakásán kívül, Póstaállással, Patikával, Selyemügyelettel és jól elrendelt kórházzal különbözteti meg magát. Négy híres országos és két héti vásárral bir. Contractuálisták. Lakosi Magyarok és kevesebb Németek. Vallásokra nézve Katolikusok és Reformátusok. A' házak' száma 1186-ra, a' lelkeké pedig 7239-re megy. A' sárvíz határában hempolygeti fekete hullámain. A' mezei gazdálkodáson és mesterségeken kívül, kereskedés, de leginkább bor termesztés ága keresettyöknek. Erdeje bőven vagyon. Nevezetes első Béla temetéséről. Ezen klostromból kapott Géjza Herczeg tudósítást, hogy Salamon lest hánnya utánna. Második Lajos Mohácsra vezetvén hadát 1526. esztendőben 14-ik Augusztusban itt pihente ki magát.

5. Bátaszék. Szekszárdtól téli napkeletre két órányira a' sárvíz jobb partyán róna földön fekszik. Hajdan Sz. Mihál Apáttynak lakhelye volt. Most a' Bécsi Theresianum jószága. Póstaállás. Az Uradalmi Tiszteknek is lakást ad. Népe magyarokból, németekből és ráczokból áll. Vallásokra Katolikusok és nemegyesült Görögök. Contractuálisták. Jó szántóföldekkel és rétekekkel vagyon megáldva, mellyeket szabadon adhatnak és vehetnek a' polgárok. Mindenből csak tized illeti a' Földes Uraságot. Legelőjét a' Dunának miúdea

kis áradása a' víz alá temeti. Országútai rosszak. Határában erdeje és malma elegendő vagyon. Élelmét többnyire a' nép kereskedésből, mestersegekből, borból, melly a' Szekszárdival rokon, és halászatból szerzi be. Van 651 ház, és 4453 lélek ezen Mezővárosban. Közel a' városhoz a' téglavetőnél, sok cserép hamvedrek ásatnak ki; jele; hogy ott Rómaiak temetkeztek.

6. Bába. Bátaszéktől egy órányira téli napkeletre vagyon. Határos délről Baranya Vármegyével, Bácsból a' Duna különíti el. Nyugotról meredek hegy keríti, 's alig hágy a' dunaig húsz 's harmincz ölet a' városnak, 's azért ez hoszasan nyúlik el. Földes Ura a' Bécsi Theresianum. Lakják magyarok, Religiójokra nézve Katholikusok és Reformátusok. Contractualisták. Vagyon benne 302 ház, a' lélek szám 2302, a' Duna kicsinyenként elsodorja a' várost, áradáskor legeelője és kaszállója víz alá temettetik, szántóföldgye középszerű, bora, különösen fejér, jó terem. Erdeje és nádgya, úgy malma a' Dunán elég vagyon, természetéseiből csak tizedet ad, a' mezei munkán kívül halászatból és hajóhuzásból szerzik meg a' szükségökre valókat. Több romok mutatják, hogy ez a' város valaha nagyobb 's hajdan a' Sz. Mihál Apáttynak jószága volt. Itt verte le 1440. esztendőben Hunyadi János Gara László táborát Ulászló Király parancsolatjára.

Ezen Mezővárosokon kívül van még huszon két falu ebben a' Járásban, mellyek betű rendezés szerint e' következők: Agárd, Bikács, Bölske, Decs, Dorog, Fadd, Furkó, Gerjen, Györkő, Kajdacs, Kér, Kömlőd, Kövesd, Lájvir, Madócsa., Mőzs, Alsó Nyék, Alsó Nána, Pilis, Duna Szent György, Öcsény, Várdomb.

Nem különben pusztái is huszonkét számmal vannak, kisebb nagyobb kiterjedésűeket össze

vévén , 's ezek : Akalacs , Apáti , alsó és felső Szent András , Biritó , Borjád , Bezeg , Csámpa , Dolina , Felhágó , Földes , Gyapa , Gyűrűs , Hencse , Hidvég , Jánya , Kajmád , Kis Hajdocs , Leányvár , Tengelicz , Uzd , Vette.

Népessége ezen Járásnak egyetemben tesz 68837 lelket. Ebből 43439 Katholikusok , 1580 nemegyesült Görög , 4291 Evangélikus , 18649 Református , 878 Izraelita.

Nemzetiségre a' népesség így áll : magyarok vannak 51170 , németek 14333 , tótok 870 , ráczok 1580 , zsidók 878 számmal.

Simontornyai Járás.

Ez a' Járás a' Földvárítól nyári napnyugotra esik. Határos Fejér és Veszprém Vármegyével , a' Sár és Kapos víz között fekszik , nagyobb része hegyes , Királyi város nincs benne , Mezővárost is csak hármát mutathat ; 's ezek :

1. Högyész. Egy tágas völgyben nyúlik el , Gróf Aponyi György az Ura. Fényesíti több szép épületein kívül az emeltebb helyen álló katolikus roppant Templom , ritka díszű az Uraság' Kastélya is , mellyet a' kellémes fekvés , a' gazdag , és ízzel készített temérdek Angol kert , a' szálas jegenyék és szagos hársfa sorok , úgy mindenféle ritka csemeték és füvek , édenne alkantnak ; 's egy felül a' sűrű erdő más részről a' szőlőhegy gyönyörködteti a' szemeket , és tisztán tartya a' levegőt. Az Uradalmi Tisztségnek és Patikának helyet ad , vagyon itt egy első deák oskola is , melly a' Méltóságos Uraság' adakozásából virágzik , a' lakosok németek , vannak zsidók is többen benne , vallásokra katolikusok és izraeliták. A' házak' száma 237 , a' Szesszióké 38 , a' lelkeké 2406. Erdővel és szőlőhegyekkel bővelkedik , négy országos és két héti - vásárok esnek benne , mel-

lyek kivált a' héti-vásárok igen népesek szoktak lenni. Különösen sok gabonát hordanak ide, a' Zsidók nem szinte régen nagy Zsinagógát építettek itt. A' mezei foglalatosságon kívül dohány természetéből de többnyire mesterségekből élnek a' lakosok.

2. Kölesd. Eddig igen gyarló és hirtelen Mezőváras volt; mióta Méltóságos Gróf Aponyi Antal' részére esett, 's uradalmainak fejévé lévén a' tisztségnek helyet ad, szemlátomást gyarapodik. Magas helyen fekszik 's a' Sárvízre néz le. Vagyon Váma és esztendőnként négy országos vására; lakosai magyarok és kevesebb németek, vallásokra katolikusok, evangélikusok és reformátusok. Számlálhatni benne 220 házat, 35 Szessziót, és 1423 lelket. Szébb épületeihez tartozik a' ropant két emeletű vendégfogadó, jó szántóföldekkel és bort termő hegyekkel van megáldva. Sem erdeje, sem nádja nincs. A' Sárvíz regulázástól fogva malom nélkül vagyon. A' szomszéd határokon bérlett földek' művelése pótolja ki otthoni fogyatkozásait.

3. Simontornya. A' Sió és Kapos össze folyásánál fekszik. Hajdan bozót, most virágos rétek környékezik. Tttes Szina György' birtoka, Szent Ferencz Szerzetesei, kiknek itt Klastromok vagyon, birják a' Plébániát. A' Reformátusoknak is vagyon Templomok, az uradalmi Tisztség is itt lakik, sok szép épületeken kívül díszeskedik Patikával, lakosai magyarok, religiójokra katolikusok és reformátusok. Van benne 204 ház és 42 Szesszió, a' lelkek' száma 1432; szántóföldei jók, fejtér borai híresek, erdeje elegendő, négy országos és hetenként két vásárral bir. A' szántásvetésen kívül, szőlő művelés forrása élelmőknek. Itt a' kiszáratt posvány közt ma is fenállnak Simontornya várnak falai, most az uradalom

magtárnak használja; ez a város huszon négy évek előtt Limburgi Stírum Grófé volt, utolsó csemetéje Pécsen, Tanuló korában múlt ki e' világból. Ennek én kispap koromban eme' koporsó verset csináltam.

Itt nyugszik Stírum, végső csemetéje Nemének;
Kétszer nyolcz tavaszán kit lekaszálta halál.
Limburgból eredett. Simonytornyán lele lakhelyt.
Pécsen ezer nyolczszáz gyász temetőbe tevé.

Ennek halála után Simonytornya a Kamarára szállott. Gróf Eszterházi Károly csere által lett birtokosa, ki nem szinte régen Tekintetes Szina György Urnak eladta.

Ezen Mezővárosokon kívül ebben a Járásban vannak még husz Faluk, u. m.

Berény, Csibrák, Gyöng, Hidegkut, Kaláznó, Réty, Szent Lőrincz, Medina, Mészla, Murga, Felső Nána, Németi, Pálfa, Szakadát, Kis Székely, Nagy-Székely, Kis Tormás, Udvari, Varsád.

A' Puszták pedig ezek: Görbő, Belecska, Ráczegres, Csetény, Bikád, Bán, Alsó és felső Pél, Borjád, Hódos, Uzd Gerenyás, Szárazd, Csernéd, Csicsó, Kis Varsád, Nagy Tormás, Kápolna, Pattan, Kozmánd, Kurdbasa, Csurgó, Lázi, Csehfő, Szabaton.

A' Lelkek' száma ezen Járásban egyetemben tesz 37700, mellyekből 17024 katolikus, neme-gyesült Görög 1180. evangelicus 11830 Reformatus 5857. Israelita 990.

A' Nemzetek ilyen tekintetben állnak, Magyarok ezen Járásban 13586. Németek 22043 Ráczok 1180. Zsidók 990 számmal vannak.

Völgyési Járás.

Ez a Járás délről is nyugotról is Baranya Vármegyét éri. Éjszokról határos a' Simontornyai Járással. Keletről pedig szomszédja a' Földvári Já-

rás. A' többi között azzal az elsőséggel bir, hogy csak benne vagyon, némelly véghelyein kőbánya és az utak' készítésére murva. Egyéberánt nevét méltán viseli, mert hegy völgy földének színe. Királyi Város itt sincs, Mezővárosa is csak egy vagyon t. i.

Bonyhád, kellemes fekvésű Mezőváros ama' nagy völgynek oldalán, melly Baranya Vármegye szelétől, különösen Nádastól, Szekszárdig nyúlik. Tekintetes Klegl és Perczel Familia' birja, a' katolikus Szentegyházon kívül, melly az útsza közepén pompáskodik, és az Evangélikusok Templomán kívül, melly fentebb helyen, a' város felső részében épült, vagyon a' Reformátusoknak is egy kis Imádkozóházok, és a' Zsidóknak roppant Zsinagógájok. Több szép al és fel házak díszesítik e' várost. Lakosai többnyire Németek, lakják Magyarok is, Izraeliták is. Religiójokra katolikusok, evangélikusok, Reformátusok, és Zsidók. A' házak száma, mellyek csak nem mind cserépsindelesek, 400. A' Szesszióké 104. a' lelkeké 4700. Szántóföldgyei a' hozzá kapcsolt Szerdahelyi Pusztán vannak és termékenyek, réttyei számasok, legelője téres. Szőlője elég vagyon de közönséges bort terem, sem erdő, sem nád nincs határában, de malmokkal bir. Vagyon négy országos és két heti vására: Pátikája és, és egy nemes kisasszonyokat nevelő ideig való Intézete, nagy része a' lakosoknak Mesterségeket üz. A' Dohány termesztés igen virágzik nálók, ha ezen városról bővebben kívánsz értesíteni, lásd a' Tudományos Gyűjteményt 1823 esztendőből 5 kötet 71 levélen.

Ezen egyetlen Mezővároson kívül vannak ezen Járásban harmincz Faluk, 's következők: Apar, Alsó Apáti, Belacz, Czikó, Kis Dorog, Grábócz, Gyüre, Harcz, Hant, Izmén, Kakasd, Kovácsi, Lado-

Ladomány, Lengyel, Majos, Kis Mányok, Nagy Mányok, Máza, Mórág, Möcsén, Mucsi, Mucsfa, Alsó Nána, Szálka, Tevel, Várallya, Varasd, Kis Vejke, Nagy Vejke, Závod, Zomba.

Pusztáji közül említésre érdemesek ezek: Tabód, Patlany, Ódány, Medina, Farkas völgy, Paradicsom, Czil, Papd, Dolina, Palatincza, Szöcske, Szerdahely, Börsöny, Széplak, Berekallya, Szent Mária, kis Izmén, Csókafő, Lázi, Hertelend, Pusztá Pél, Kömöcsén, Janya, Szent Pél, Dömör kapu, Kolovicz, Tésla.

A' Lelkek száma ebben a' Járásban öszveséggel 47761. Ebből 32682 Katholikus. Nemegeyestül Görög 1304 Evangelikus 8714. Református 3263. Izraelita 1798.

Valamint ez a' Járás száz esztendőök előtt csak nem egészen erdőség volt, 's ugyan azért lassanként népesítetvén a' Vármegye régi felosztásában elő sem fordul, Bél Mátyás sem említi Compendiumában; úgy csak nem kirekesztőleg Német Gyarmatok lakják, benne a' nemzetiség ilyen arányban vagyon, a' Magyarok' száma 4720, a' Németeké 39939, a' Rácoké 1304, a' Zsidóké 1798.

Dombóvári Járás.

Ez a' járás a' többit szántóföldeinek bőségével, pusztáinak nagyságával, és erdeinek sokaságával igen is megeiözi. Az a' különössége is vagyon a' többi felett, hogy csak nem mind Magyarok lakják. Éjszokról a' Sió választtya el Veszprém Vármegyétől. Nyugotról határos Somogy Vármegyével. A' kapos által délről és keletről kerítetik. királyi Város nincs benne. Mezővárosa vagyon hét, u. m.

Dombóvár, a' Kaposviz mellett fekszik, Herczeg Eszterházi birtoka. Sok szép épületek diszesítik, mellyek részént az uradalmi, részént az itt

szálláson fekvő katona Tisztek' lakásaik. Derék Temploma az útsza közepén áll. Róna és kellemes helyhezete. Határos Baranya és Somogy Vármegyével. Lakosai Magyarok. Katholikusok. Vagyon benne 120 ház, és 56 Szesszió. A' lelkek' száma 1475. Jó szántóföldekkel és rétekekkel bir. Szőlője, erdeje, nádazása bőven vagyon. Esztendőnként négy országos és mindenhéten két heti vásárral bir. A' bozót közt még ma is láthatni a' hajdani időből némelly maradványát Dombóvárnak.

2. Döbrököz. Kapos' vize mellett épült. Herczeg Eszterházi Jóságá. Itt is katonaság szállásoz. A' lakosok Magyarok, Religiójokra katholikusok. A' házak 234, a' Szessziók 120 számmal vannak benne. Lakják 1893 lelkek. Jó szántóföldetkel és rétekekkel vagyon megáldva. Fája, nádja elég vagyon. Szőlőhegye jó fejér bort terem. Esztendőnként csak egy vásár esik benne. A' szántás vetésen és szőlőművelésen kívül, dobány termesztéssel szerzik hé szükségeseiket. A' hajdani korból a' Kaposvíz közepén, közel a' városhoz, Döbrögecz várnak maradványit láthatni. Most az uradalom pálinkafőző műhelynek változtatta által. Említést erdemel még az ezen városhoz kapcsolt Görcsmén pusztán találtató földvár, minden épületjel nélkül: de már az ekevas kicsinyenként egyenesre metéli.

3. Ireg, Viczai Gróf birodalma. Róna földön Somogy Vármegye széle felé fekszik. Az Uraságnak roppant Kasztéllya és a' Tiztség' házai ékesítik e' várost. Lakosi Magyarok. Vallásokra Katholikusok és Reformátusok. Vagyon benne 240 ház, 107 Szessszio, és 2310 lélek. Termékeny szántóföldekkel és rétekekkel bir. Erdeje is szépen vagyon. A' Méltóságos Uraságnak híres ménese vagyon itt; és szép áron sok nemesített és tanított lovak adatnak el.

4. Ozora, a' Sió mellett fekszik Veszprém Vármegye szomszédságában. Eszterházi Herczeg' jószág. Az uradalmi Tiszteknek lakást ad. A' Sió túl napkeletnek roppant épület áll, hol a' Herczeg szokott megszállni. Itt vagyon a' nemesített lovak' istállója is, mellyek a' ménesből válogattatnak. Lakják Ozorát Magyarok. Religiójokra Katholikusok. Vagyon benne 387 ház, 82 Szesszió, és 2814 lélek. Szántóföldei és rétei jók. Erdője és nádja elég vagyon. Malma is vagyon a' Sió. Négy országos és két heti vásár esik benne. A' szántásvevésen kívül szőlőművelésből élnek. A' város közepén, emelkedett helyen, egy régi vár áll épségben, melly egynehány szobákon kívül magtárnak van alkalmaztatva.

5. Pintzehely, Mezőváros a' Kapos'tövében. Eszterházi Herczeg birtoka. Tágas és termékeny határral áldatott meg. Magyarok lakják. Vallásokra nézve mind Katholikusok. A' házak' száma 255, a' szessziója 105, élnek benne 1901 lelkek. Szőlője bőven vagyon nem csak határában, hanem a' szomszéd Görbői és Gyanti pusztán is. Erdeje kevés van, de annál több nádja. Négy országos vásár esik benne.

6. Regöl, a' Kapos és Koppán víz közt, igen kelemesen helyhetve fekszik. Eszterházi Herczeg' Jószág, az Ozorai Uradalomhoz tartozik. Lakosai Katholikusok. Mind Magyarok. Van benne 165 ház, Szesszió 107. A' lelkek' száma 1501. Szántóföldei és rétei jók. Szőlője sok van. Erdővel és náddal bővelkedik. Határában, a' két víz' öszvefolyásánál, vagyon egy fél szigetet képző 150 hold telek, 's a' víz' színénélhat hét ölnyivel magasabb. Ez a' hely még most is olly erősen bé vagyon sánczolva, hogy bámúlásra ragadja a' nézőt. Láthatni határában még egy régi Templomnak dűledékeit is. Egy országos vásárral bír.

7. Tamási, a' Kapos mellett fekszik emelkedettebb helyen. A' víz' tulsó részén meneteles szőlő hegye, melly jó fejér bort terem, és rengeteg erdője, hol sok vadak legelésznek, kellemes kilátással bájólnak. Eszterházi Hercege' Jóságá, az Ozorai Uradalomhoz tartozik. Lakosai Magyarok és Katholikusok. Vagyon benne 206 ház, 169 Szeszio, és 2524 lélek. Roppant Temploma a' város közepén áll és messze ellátszik. Szántófeldei és rétei jók. Fája és nádja elég vagyon. Négy országos vásár esik benne esztendőnként. A' szántásvevésen kívül: szőlő mivélés, és marhatartás élelmök' forrása. Átallellenben szemközt magosan egy régi sáncznak dűledékeit láthatni; odább Miklós' vára gyönyörű fekvésével mulattya a' szemeket. Itt szokott a' Hercege' vendégeivel vadászat alkalmatosságával megszállni. Fellebb a' vadkert falai láttatnak, mellyek hegyen völgyön húzatosan nyúlanak.

Ezeken a' Mezővárosokon kívül ebben a' Járásban van még tizenkilencz Falu, u. m. Bedeg, Értény, Gyula-Jováncza, Kánya, Tót-Kér, Tót-Keszi, Kocsola, Kónyi, Kurd, Lápafő, Nak, Felső-Nyék, Pári, Szakál, Szakcs, Szántó, Szokol, Tengőd, Várong.

Nevezetesebb Pusztái ezek: Tüske, Kis-Nagy-Göröcsmén, Tárkon, Mintszentfa, Inán, Nosztán, Leperd, Dalmand, Veresegyház, Biród, Pogány, Csád, Bak, Ujmajor, Éledén, Túri, Kosba, Henye, Odorján, Somoly, Majsza, Martincza, Szemcse, Megyes, Gonozd, Kis Szentmárton, Alsó Szentmárton, Köcsöge, öreg Gyánt, Dorog, Döbröncze, Fürged, Horhi, Rebecz, Magyar Keszi, Ocsmánd, Hékút.

Ezen Járásnak népessége 40286 lélekre megy, ebből 34185 Katholikus, Nemegeyestült Görög 40. Evangelikus 1209, Református 4665, Zsidó 187.

A' nemze'ek illyen arányban vannak ezen Járásban : Magyarok 36794, Németek 3265, Ráczok 40, Israeliták 187.

Közönséges Jegyzések.

1. Az egész Vármegyének népessége tesz 194682. Ha Schvartnernek számolása nem hibás, húsz esztendő alatt óriási lépésekkel szaporodott a' lelkek' száma, meilyet ő akkora 142317-re tesz.

2. A' Magyarok izmos és a' közép termétnél magasabb emberek. Szántóföldeiket jól művelik, a' marhatartást közönségesen kedvelik, a' szőlőműveléshez is jól értenek, sok Helységek, mint Fadd, Pálfa, Döbrögecz híres dohányt is természetnek, számos Mesteremberek is vannak közöttök. Esmértető billegők a' komolyság, pompa, eleven-ség, engedelkenység, tartózkodás, számok nagyobb minden más nemzetbelickénél t. i. 106276-ra megy; és laknak negyven három tiszta, és harmincz vegyes Helységekben. A' Pusztákon pedig mindenütt.

3. A' Németek, kik korábban bevándorlottak 's a' nemzeti ruhát felvették és a' Nyelvet megtanúlták, igen közel járnak a' törzsökös Magyarokhoz; de kik még térdig érő bugyogót, harisnyát, czipellőt viselnek, mint különösen a' völgyesiek és a' Hazai Nyelvet sem értik, titkolódók, pert-szeretők, de melette félékenyek, a' munkára serények és a' pénz gyűjtésre kapzsik, azért sem olly pompa szeretők mint a' Magyarok, sem olly jól nem élnek. Számok 79580-ra megy, 's laknak negyven csupa Német és harmincz vegyes Helységekben.

4. A' Ráczok együgyü földművelők hol többben vannak, mint Földváron, Gráboczon, Szálkán, Alsó Nánán, nem igen iparkodók, engedelmesek, pompátlanok, ha felingereltetnek kegyet-

lenek. Kik elszórva a' helységeken élnek boltosok. Számok 4113-ra megy.

5. A' Tótok csak Földváron és Mözsön találtnak, Isteniszolgálatt yok is vagy on, noha szükségtelenül mindnyájan tudván a' nemzeti Nyelvet. Számok 870.

6. A' Zsidókat, valamint mindenütt, itt is ugyan azon billeg esmérteti. Nagyobb része boltos, vagy kereskedő, vannak közöttök kik különböző Mesterségeket is üznek. Hol egyenként laknak a' pálinka főzés és a' bolt az ő kezek között vagy on. Legtöbben laknak Bonyhádon, Pakson, Högyészen. Számok 3853-ra megy.

7. Tolna Vármegyének földszíne egy kellemes változással elegy mindenféle. Siksága minden tájéknak vagy on, hol a' különbözőféle gabona faj gazdagon megterem. Magasabb helyei, hegyei, rengeteg erdővel, vagy szőlőtővel vannak bennölve, völgyei szénával bővelkednek, folyóji minden részen, mint egy kertet öntözik.

8. Terem itt általjában jó búza, rozs, árpa, kukoricza, zab, 's a' szükségén felül valókat távol vidékekre eladja, Burgonya is és egyéb főzelékek bővelkedve teremnek. Ezeken kívül sok helyen repczét is nagy haszonnal, valamint Bükönt is, kölest, lent, kendert, mohart és lóherét természetnek. Kertiek nélkül sem szükölködik.

9. Erdei is bőven vannak, de különösen bővelkedik vele a' Dombóvári Járás, a' vadaknak mindenféle nemeit, és pedig nagy mennyiségben, található itten.

10. A' lovak' nemesítését különösen előmozdíttyák Eszterházy Herczeg Ozorán és Viczai Gróf Iregen. De vagy on majd minden Helységnek is különös jófajttú Maglova. Némelly Községek mint Berény, kis Dorog a' szebb lovaknak nevelésére igen hajlandók.

11. A' szarvas marhákat ugyan kisebb nagyobb mennyiségben szaporítták a' magyar paraszt gazdák; némelly Uraságok is évenként szép számmal adhatnak el. De Méltóságos Győri Grófon kívül, Tapéi Puztán, senki nevezetesebb gulát nem tart.

12. A' Birka tartás és nemesítés ellenben, a' szarvas marha szaporítását egészen elvágta. Nincs Helység, mellynek nagyobb kisebb számú birkáji nem volnának. Minden Birtokos Urak, ha egyébként telekje alkalmas reá, mind szaporításán mind nemesítésen vetélkedve iparkodnak ezen hasznos állatnak. Ennek szép jele az, hogy most ebben a' Vármegyében egy különös Társaság képi magát a' gazdaság' ezen ágának megalapítására, kimívelésére és terjesztésére. Ezt bőven előadja Moldoványi Ur a' Tudományos Gyűjteményben 1824 esztendőből 4-dik kötetben 53 levélen, ilyen czim alatt: „Egy jeles Intézet Tolna Vármegyében.”

13. A' selyem bogaraknak tenyésztetése, melly valamint nem nagy erőlködésbe kerül, úgy igen hasznos, mindég közönségesebb lesz. A' szederfák minden Helységben szaporodnak, a' nép kicsinyként figyelmetesebb lesz eránta, 's remélhetni, hogy a' jövendő gazdag aratással áll ezen részében az iparkodásnak elő. A' selyemszedő és Terjesztő Hivatal Szekszárdon vagyon.

14. A' Méh tartás, kedvezvén neki e' Vármegye fekvése, minden részeken virágzik, és sok mázsa mézet és sejtet messzebb tájékokra haszonnal eladnak a' vele bánók.

15. Követ csak Mórágyon és Várallyán, Baranya Vármegye szélein, találhatni. Az utolsó Helységben kő-szén-bánya is vagyon, 's esztendőnként a' mi a' Vármegyében el nem kel, Tolnána a' Duna hátán messzebb viszik.

16. Mivel olly ritka e' Vármegyében a' kő és murva, az Ország utak közönségesen rosszak, vagyon ugyan bölcs ügyelet jó karban való tartásokra, de földből hányatván fel hamar kivágja a' kerék, 's kivált télen, nedves időben unalmat okoznak az útzónak.

17. Szőlőhegyekkel igen is megvagyon rakva ez a' Vármegye. A' bor' ára nagy lévén, ott is szőlő vesszőket raktak, hol előbb erdők zöldeltek, vagy gabona kalászkok sárgúltak. Szekszárdon terem a' leghíresebb bor. Jóságra utánna említésre méltók a' Kurdi, Csibráki, Paksi, Simonytornyai, Bátaszéki, Batai, Decsi, Csóka fői veres és fejér borok.

18. Nevezetesebb folyóvizei öten vannak: a' Duna, melly szőke vizével Földvártól a' Vármegyének napkeleti oldalán Bataig mossa. A' Sárviz, melly Fejér Vármegyéből Simonytornyánál jő bé Tolnába, mesterséges és nagy költségű árkában, melly csak most ment tökéletességre, folydogál, 's Bátánál önti fekete habjait a' Dunába. A' Kapos Dombóvárnál érvén Vármegyénket posványos és bozotos ágyán Simontornyánál hempelyeg a' Sárvizbe. Ennek is rendbe szedése készülöben vagyon. A' Sió, Ozorán felül érkezik hozzánk, 's nem messze Ozora alatt a' Kaposba merül. A' Koppán, melly Szántónál a' Vármegyébe köszönt 's Regölnél a' Kapossal egyesül.

19. A' Dohány termesztés igen szép virágjában vagyon ebben a' Vármegyében. Különösen a' völgségi Járás évenként sok ezer mázsányit elád. Ez a' Dohány jő a' Pécsi levél nevezete alatt a' dohány kereskedőknél, nyelvre. De még jobb dohányozni, vagy füstölni való dohány terem Faddon, és Pálfán 's mindenfelé kapva kapnak rajta.

20. Hogy halakkal, csikokkal, rákokkal, teknősbékákkal, vadludakkal és réczékkal, sárcsákkal, bűvárokkal vízityúkokkal bővelkedik Tolna Vármegye, gondolhatni, annyi folyóvizei lévén, melyeknek kiöntései örökös posványokat okoznak.

21. Földváron, Szekszárdon, Högyészen az olvasáson, íráson, számvetésen Religion felül, a' Deák Nyelv első esméretére is oktattatik a' serdülő Ifjúság, ezen kívül vagyon Gyönkön a' Reformátusoknak öt Deák Oskolájok, szent Lőrinczen pedig az Evangelikusoknak három Gramatikális cursusok.

23. Az egészség fentartására egy Fő - és egy Al-Orvos ügyel. Vagyon minden Járásnak egy különös seborvosa is. Ezeknek kötelességek Járásaikat többször megjárni, a' Fő Orvosnak, ha valami különöst az egészséget tárgyazó dolgok körül tapasztaltak, bejelenteni; a' születteket és holtakat feljegyezni, és a' himlő beoltásával foglalatoskodni. Az orvosságok számokra hat Patikákban tartatnak; u. m. Földváron, Pakson, Szekszárdon, Simontornyán, Högyészen, Bonyhádon.

23. A' köz bátorság' fentartására minden Járásban a' Főbirák' parancsolattyára öt Pandurok vannak készen. Ezen kívül vannak a' rabok' őrzésére tizenhat Hajduk, és részént a' Vármegye Tisztei' részént a' Vármegye Ház' szolgálattyára tizen nyolcz Huszárok.

24. Ez a' Vármegye a' kincstárba fizet esztendőnként 73588 forintot és 20 $\frac{2}{8}$ krajczárt, a' Verbunkhoz pedig, mellynek szállása Szekszárdon vagyon, 300 forintot és 8 krajczárt.

25. A' köz Intézetekhez tartozik még a' Földvári Sóhivatal. Öt Postaállások. A' Szekszárdi Selyemtenyésztető tisztség. Hét Lutri szedőhely, és öt nyilvánásagos 's szabados révek.

26. Ebben a' Vármegyében az Egyházi fő nemesség közé tartozik a' Méltóságos Pécsi és Veszprémi Püspök és a' Pécsi Cantoralus. A' világi birtokos Nemességnek nevei betű rende szerint ezek:

Méltóságos Aponyi Gróf Familia.
Fő Méltóságú Bathyáni Herczeg.
Fő Méltóságú Eszterházi Herczeg.
Méltóságos Tolnai Festetics Gróf.
Méltóságos Széchenyi Gróf.
Méltóságos Viczai Gróf.

Ezekhez járulnak mint Egyházi birtokos Nemes testek; a' Tiszt. Piárista Atyák, Tiszt. Bécsi Theresianum. — Mint polgári birtokos Nemes Testek: A' Királyi Pesti Universitas és a' Királyi Religio fundus.

A' többi birtokos nemes Familiák következők:

Ttes Balog Familiának örökösei.

- Bezerédi Familia.
- Döri (Jobbaházi) Familia.
- Eperjesi Familia Örökösei.
- Fördös Familia Örökösei.
- Gindli Familia Örökösei.
- Hiémer Familia Örökösei.
- Hrabovszki Familia.
- Horvát Familia Örökösei
- Jeszenszki Familia.
- Kapuvári Familia.
- Kiss Familia.
- Klegli Familia.
- Meszlényi Familia Örökösei.
- Paksi v. Zemere Fam. Örökösei.
- Perczel Familia.
- Petróvszki Familia Örökösei.
- Perneszi Familia Örökösei.

Tttes Sándor Familia Örökösei.

— Szina Familia.

— Stankovánszki Familia.

Vármegye' Tisztkarja.

A' fő Ispáni Hivatalt Felsőleges Királyunk kegyelméből kormányazza most, fő Ispán: Méltóságos Ebeczki Tihanyi Tamás, Cs. Kir. Udvari Tanácsos, 's a' Hét Személyü Fő Törvényszék Birája.

Bölcs felvigyázása alatt két Al Ispán, egy fő, két al és három tiszteletbeli Jegyző, négy fő és ugyan ennyi al Járásbeli Szolgabírák, tíz Esküttek, egy fő és egy al Adó szedő, egy számvevő, egy Levéltárnok és három Biztosok, gondos szorgalommal vezetik a' közjóra való ügyelést.

Egyed Antal.

3.

Tudósítások a' külföldről.

(Folytatás.)

Lipszia Június 27-dikén 1825.

Dresdát elhagyván, az itten még inkább elszélesedő, de kellemetes völgyön visz az út; jobb oldalon apró szőlőhegyek nyúlnak el, balra az Albis folyik előre. Több csinos falukon, 's két, nagy részint emeletes faházakból álló városkákon, Neudorfon, és Willsdorfon keresztül, Meissenbe jut az ember, melly messzéről különösen szép tekintetet nyújt. A' völgy itt ismét öszveszorúl, 's az Albis' bal partján, igen szépen fekszik egy magas dombon, a' Vál. Fejedelmi régi vár, (Albrechtsburg) a' benne lévő Dómmal, 's